

วิปัสสนาภาวนา : เพื่อพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา

VIPASSANA MEDITATION: TO DEVELOP EDUCATIONAL ADMINISTRATORS.

พระครูปลัดไกรสอน ฐมมรสี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Prakurparrudkaison tumrugsi

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author Email : rudkaison@ksvs.ac.th

(Received : January 29, 2022 ; Revised : January 30, 2022 ; Accepted : February 3, 2022)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้หลัก วิปัสสนาภาวนา เพื่อพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษากรณีศึกษา การใช้หลักวิปัสสนาภาวนา สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า วิปัสสนาภาวนาสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา มีคุณลักษณะโดดเด่นสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา คือ วิปัสสนาภาวนาที่ฝึกฝนแล้วจะเป็นแบบอย่างที่ดี ของผู้บริหารสถานศึกษา ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ดังต่อไปนี้

- 1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน
- 2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน
- 3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน
- 4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

คำสำคัญ : วิปัสสนาภาวนา, พัฒนา, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

This article aims to study the core. Meditation, prayer Executive Development Academy Case study Using the introspection, prayer For school administrators To provide guidelines for the development of school administrators. The study analyzes the content of the documents and related research conclusions and the knowledge gained from the synthetic content. The study indicated that Vipassana meditation for school administrators. A distinctive feature for administrators is to practice Vipassana meditation is a good example. The administrators In practice Vipassana meditation by Stipaฏฐาน 4 below. 1) Gaya Na Nu

Scopus Stipa l m an.Compassion supports 2) Scopus Yasna Stipa l m an.3) Hittanupassna Stipa l m an 4) Grantham Romanus Scopus Yasna Stipa l m an.

Keywords: Vipassana meditation, development, educational institute administrators

บทนำ

ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีที่ขาดความสมดุลกับการพัฒนาทางด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่ดีงามของมนุษย์นั้นก่อให้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในประเทศโดยรวม และเป็นสาเหตุที่มาของปัญหาทางด้านสังคมในปัจจุบันที่นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กเยาวชนที่เป็นอนาคตสำคัญของชาติซึ่งกำลังประสบปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรมมารุมล้อม ความเครียดและความวิตกกังวลให้หลงผิดมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนขาดระเบียบวินัยละทิ้งค่านิยมความเป็นไทย ขาดความตระหนักในคุณค่าของคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์นับว่าเป็นปัญหาที่จะต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาอย่างเร่งด่วน

ผู้บริหารสถานศึกษา (โรงเรียน) ซึ่งเป็นหัวหน้าสถานศึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาการศึกษาและการสร้างเสริมประสิทธิภาพของสถานศึกษา ภาวะผู้นำเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าผู้นำนั้นมีคุณสมบัติความสามารถ และภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับตำแหน่งเพียงใด และผู้บริหารในฐานะผู้นำของหน่วยงานจะได้รับความร่วมมือด้วยดีได้นั้น ในการบริหารจำเป็นต้องแสดงบทบาทภาวะผู้นำที่เหมาะสมต่อผู้ร่วมงาน เพราะภาวะผู้นำมีผลต่อการปฏิบัติงานของผู้ร่วมงาน และนอกจากการแสดงบทบาทภาวะผู้นำที่เหมาะสมแล้ว ผู้บริหารยังต้องนำหลักพุทธธรรมเข้ามาใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้สถานศึกษามีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

ความหมายของการบริหาร (พระธรรมโกศาจารย์,2549:1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารหมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น เมื่อว่าตามคานยานี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสงฆ์ขึ้น เมื่อมีพระสงฆ์ขึ้นเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์ (วิโรจน์ สารัตนะ,2545:) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารคือ กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุ จุดมุ่งหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การวางแผน (Planning) การจัด องค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) (พนัส หันนาคินทร์,2542:10) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ กระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจ ตลอดจนใช้ทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมีการดำเนินงานของ สถาบันหรือหน่วยงานนั้นๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ (สมพงษ์ เกษมสิน,2542:21) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอา ทรัพยากรการบริหารมาประกอบตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ

(จุมพล สวัสดิยากร,2542:10) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมกันทำงานเพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน

สรุปว่า การบริหารงานโดยผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรเพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการใช้ทรัพยากร และเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด นักบริหารหลายคนจึงมีความคิดตรงกันว่า “การบริหารเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันของคณะ บุคคล โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะที่แน่นอนในการทำงาน” บางคนเห็นว่าการบริหารเป็นศิลปะของการ เป็นผู้นำที่จะนำผู้อื่นให้ทำงานตามวัตถุประสงค์ได้

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา (กัลยา วิลาวรรณ,2539) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง ความพยายามที่ จะดำเนินเกี่ยวกับเรื่องของการศึกษา อันได้แก่ โรงเรียน หลักสูตร ครู นักเรียน วัสดุอุปกรณ์ ตำรา เรียน และอาคารสถานที่ เป็นต้น ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้เรียนที่มี คุณภาพในที่สุด (วรุณยุพา วิโนทพรรษ์,2542) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง ความ พยายามที่ผู้บริหารการศึกษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาร่วมกันกระทำ เพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็น สมาชิกที่ดีของสังคมในทุกๆ ด้านโดยมีการใช้ทรัพยากรบริหาร คือ คน เงิน วัสดุ และวิธีการให้เกิดประโยชน์สูงสุด

(ธณิศวรร จิตขวัญ,2542) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา คือ การดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง กับการศึกษาทุกด้านเพื่อพัฒนาการเรียนของนักเรียนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเป็นการพัฒนา สมาชิกของสังคมให้มีความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ และให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (พิสุทธิ จันทรเนตร,2547) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา คือ การดำเนินงานของกลุ่มที่ มุ่งมั่นพัฒนาสมาชิกของสังคมให้เจริญงอกงามโดยการนำเอาทฤษฎี และหลักการบริหารทั่วไปมา ประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักการและวิธีการจัดการศึกษาดำเนินการให้การศึกษามีประสิทธิภาพ (Good,1973:14) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การควบคุมและการจัดการด้านการบริหารโรงเรียน ซึ่งเกี่ยวกับกระบวนการการเรียนการสอน งานธุรการ งานที่เกี่ยวกับตัวครู และนักเรียนตลอดจนบุคลากรอื่นๆ (Campbell,1980:22) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การจัดแผน ยุทธศาสตร์ทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษาบรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง

สรุปว่า การดำเนินงานของกลุ่มบุคคล จะต้องมีการดำเนินการในการ เรียนการสอน การจัดกิจกรรม การวัดผล การจัดอาคารสถานที่และพัสดุครุภัณฑ์ การสรรหาบุคคลมา ดำเนินการหรือมาทำการสอนในสถาบันการศึกษา การปกครองนักเรียนเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีมีวินัย และอื่นๆ ซึ่งการดำเนินงานเหล่านี้รวมเรียกว่า “ภารกิจทางการบริหารการศึกษา”หรือ“งานบริหาร การศึกษา” นั่นเอง

การบริหารสถานศึกษา (โรงเรียน) การบริหารสถานศึกษานั้น เป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องกำหนดแผนงานวิธีการ ตลอดจนถึงขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ เพราะถ้าระบบบริหารภายในสถานศึกษาไม่ดี จะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่นๆ ของหน่วยงานได้ ดังนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการบริหารสถานศึกษา จึงขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ นักวิชาการด้านการศึกษาได้ให้นิยามหรือความหมายของการบริหารโรงเรียน (การบริหารสถานศึกษา) ไว้ดังนี้ (ภิญโญ สาร,2519:2) ให้ความหมายการบริหารโรงเรียนว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคน ร่วมมือกัน ดำเนินการเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน ประชาชนหรือสมาชิกในสังคมในทุก ๆ ด้าน เช่น ความสามารถ ทักษะ

พฤติกรรม ค่านิยม คุณธรรม เพื่อให้บุคคลดังกล่าวเป็นสมาชิกที่ดีและมี ประสิทธิภาพของสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนทั้งในโรงเรียนและนอก โรงเรียน(รุ่งทิwa จักรกร,2528:138) ได้ให้ความหมายของการบริหารโรงเรียนว่า หมายถึง การดำเนินการ ของกลุ่ม สามารถ ทัดคนคติ พฤติกรรม ค่านิยม คุณธรรมเพื่อให้บุคคลดังกล่าวเป็นสมาชิกที่ดี และมีประสิทธิภาพของสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนทั้งในโรงเรียนและนอก โรงเรียน(สมคิด บางโม,2544:153) กล่าวว่า การบริหารโรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาประชากรของประเทศที่สำคัญยิ่ง เป็นหน่วยงานที่ใช้ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ จำนวนมากมาย หากการจัดการบริหารงานใน โรงเรียนขาดประสิทธิภาพ ผลผลิตของโรงเรียน คือนักเรียนที่สำเร็จออกไปย่อมมีประสิทธิภาพต่ำ ซึ่ง ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศย่อมล่าช้าตามไปด้วย(เมธี ปล้นธนา นนท์,2525:2) มีความเห็นว่า การบริหารสถานศึกษา เป็นการใช้ทั้งศาสตร์และ ศิลป์ในการดำเนินการบริหาร หรือการบริหารด้านการปกครอง การเรียนการสอน และการปรับปรุง แก้ไขเกี่ยวกับการศึกษาร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีมีประสิทธิภาพตาม จุดมุ่งหมายของการศึกษา(พนัส หันนาคินทร์,2523:25) ให้ทรรศนะเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนไว้ว่า เป็นภารกิจของ ผู้บริหารเพื่อให้งานบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ทั้งยังข้อสังเกตว่าการบริหารโรงเรียนมุ่งหวังที่จะ พัฒนาคนให้มีคุณภาพ (นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์,2540:128) ให้ความหมายการบริหารโรงเรียนไว้ว่า หมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สอง คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ หลายอย่าง ที่บุคคลร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ และใช้ทรัพยากร ตลอดจนเทคนิค ต่าง ๆ ที่เหมาะสม ผู้บริหารโรงเรียนมีภารกิจที่ต้องปฏิบัติทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียน ในการ ดำเนินงาน 5 ประการ คือ

- 1.การให้โอกาสทางการศึกษาหรือปรับปรุงการศึกษาในโรงเรียนหรือบริหารงานวิชาการ
- 2.บริหารงานบุคลากรในโรงเรียน 3.บริหารงานเกี่ยวกับชุมชนและการประชาสัมพันธ์โรงเรียน
- 4.บริหารงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่ ธุรการ การเงิน และการให้บริการ
- 5.บริหารงานกิจการนักเรียน

(นิพนธ์ กินาวงศ์,2543:12) การบริหารโรงเรียน คือกระบวนการต่าง ๆ ในการ ดำเนินงานของกลุ่มบุคคล ซึ่งเรียกว่า ผู้บริหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการทางการศึกษาแก่สมาชิกในสังคม

สรุปว่า การบริหารโรงเรียนหรือสถานศึกษา เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่จะต้องทำ เป็นกระบวนการ โดยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นั่นก็คือการพัฒนาสมาชิก หรือผู้รับบริการทางการศึกษา ให้เป็นผู้มีคุณภาพที่สังคมต้องการ และเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของ ผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องสามารถนำองค์กรให้อยู่รอด ต้องกำหนดแผนงาน วิธีการ ตลอดจน ขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ โดยพึงพิงงบประมาณจากรัฐ ที่มีไม่มากนักด้วย ความประหยัด ใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า ทั้งคน เงิน เวลาและทรัพยากรอื่น เพราะถ้าระบบบริหาร ภายในสถานศึกษาไม่ดี จะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่น ๆ ของหน่วยงานได้ ดังนั้นความสำเร็จหรือ ความล้มเหลวในการบริหารสถานศึกษา จึงขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ

หลักการบริหารการศึกษา

โรงเรียนจะจัดการศึกษาให้เป็นไปตามความมุ่งหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีการ วิเคราะห์ภารกิจที่รับผิดชอบ และกำหนดขอบข่ายงานให้ครอบคลุมภารกิจนั้น พร้อมทั้งใช้ กระบวนการและวิธีการจัดการดังกล่าวดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ซึ่งโรงเรียนใน สังกัดกรุงเทพมหานคร มีการจัดโครงสร้าง และขอบข่ายงานครอบคลุมภารกิจต่าง ๆ เหมือนกับ โรงเรียนอื่น ๆ ในสังกัด (สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ,2545:162) คือจะแบ่งงานครอบคลุมภารกิจ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ งานธุรการ การเงินและพัสดุ งานบุคลากร งานกิจการนักเรียน งานอาคารสถานที่ และงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน 1.งานด้านวิชาการ โรงเรียนโดยทั่วไปมีฝ่ายวิชาการ ทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นที่ปรึกษาผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับ งานวิชาการ ควบคุมการเรียนการสอน จัดครูเข้าสอน จัดให้มีอุปกรณ์เครื่องมือ วัสดุ นิเทศการสอน การวัดผลประเมินผล จัดโปรแกรมการใช้เครื่องมือสื่อนวัตกรรมศึกษา การใช้ห้องสมุด ส่งเสริมให้มีการวิจัยในชั้นเรียน จัดโปรแกรมการเรียน ประเมินผลงานด้านวิชาการ สรรหาและจัดการใช้ทรัพยากรทั้งที่เป็นบุคคล และสิ่งของเพื่อปรับปรุงและพัฒนางานด้านวิชาการให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น (สมคิด บางโม,2544) ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการไว้ว่า หมายถึงกิจกรรมทุก อย่างภายในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนนักเรียนให้ได้ผลดี และ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพที่สูงขึ้น 2.งานธุรการ การเงิน และพัสดุ งานธุรการ การเงิน และพัสดุ เป็นงานที่ต้องปฏิบัติโดยยึดกฎหมาย ระเบียบ หลักเกณฑ์ ข้อบังคับ เงื่อนไขและตามหนังสือสั่งการ เป็นงานที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ มีการตรวจสอบ การควบคุมกำกับ ติดตามให้เป็นไปตามกำหนดเวลา ซึ่งงานในขอบข่ายของงานธุรการ การเงิน และ พักสุ ได้แก่ งานสารบัญ งานทะเบียนและรายงาน งานรักษาความปลอดภัยสถานที่ราชการ งาน ประชาสัมพันธ์ งานการเงิน ซึ่งได้แก่รายรับรายจ่ายของส่วนราชการทั้งที่เป็นเงินงบประมาณ เงินนอก งบประมาณ และเงินรายได้ของแผ่นดิน งานพัสดุ ซึ่งประกอบด้วยงานจัดซื้อจัดจ้าง และควบคุมพัสดุ การตรวจสอบพัสดุประจำปี งานจำหน่ายพัสดุ ของงานการบริหารงานบุคคลไว้ว่า หมายถึงการบริหาร ในด้านที่เกี่ยวกับตัวบุคคลผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้คนให้เกิดประโยชน์เต็มที่ เพื่อรักษากำลังแรงงาน บำรุงส่งเสริมสมรรถภาพและกำลังใจผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพ 3.งานบุคลากร งานบุคลากร หรืองานบริหารงานบุคคล เป็นงานที่มีความสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้งานบริหารการศึกษาประสบความสำเร็จ ผู้บริหารที่สามารถดำเนินการด้านนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะสามารถใช้บุคลากรเท่าที่มีอยู่ให้เป็นกำลังสำคัญในการบริหารงานด้านอื่น ๆ ในสถานศึกษาให้ บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ของงานการบริหารงานบุคคลไว้ว่า หมายถึงการบริหารใน ด้านที่เกี่ยวกับตัวบุคคลผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้คนให้เกิดประโยชน์เต็มที่ เพื่อรักษากำลังแรงงาน บำรุงส่งเสริมสมรรถภาพและกำลังใจผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์

กระบวนการในการบริหารงานบุคคลโดยทั่วไปมี 7 ขั้นตอน คือการวางแผนกำลังคนและ กำหนดเงินเดือน การแสวงหา การบำรุงรักษา การประเมินผลการปฏิบัติงาน การพัฒนาบุคคลและ การให้พ้นจากงาน และการจัดสวัสดิการ ซึ่งงานการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนโดยทั่วไปมีดังนี้

- 1.การปฐมนิเทศ
- 2.การควบคุมการทดลองปฏิบัติราชการ
- 3.การโอนย้าย
- 4.การจัดทำทะเบียนประวัติ
- 5.การเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้น
- 6.การประเมินผลการปฏิบัติงาน
- 7.การพิจารณาความดีความชอบ
- 8.การพัฒนาบุคคล
- 9.การจัดสวัสดิการ
- 10.การให้ออกจากงาน

กระบวนการบริหารงานบุคคลมีขอบข่ายงานดังนี้ คือการจัดบุคลากรเข้าปฏิบัติงาน การ พัฒนาและธำรงรักษาบุคลากร การรักษาระเบียบวินัย การประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรงานบุคลากรหรือการบริหารงานบุคคล จึงหมายถึงการวางแผนบุคคลและอัตรากำลังในการ ปฏิบัติงานในโรงเรียน การพัฒนาบุคลากรเพื่อให้มีประสิทธิภาพ และคุณภาพในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสม การประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนางานการจัดการเรียนการสอนและเพื่อพิจารณา ความดีความชอบและเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้น และรวมถึงการทำโทษทางวินัยตามความเหมาะสม เพื่อ ไม่ให้เกิดผลเสียในการปฏิบัติงานของบุคลากร

- งานกิจการนักเรียน

งานกิจการนักเรียนหรือการบริหารงานกิจการนักเรียน เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียน และกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนทั้งหมด ยกเว้นกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ซึ่งเป็นงานด้าน วิชาการ วัตถุประสงค์ของงานกิจการนักเรียนเพื่อช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนในหลักสูตรให้ บรรลุผลมากยิ่งขึ้น สมคิด บางโม ได้ให้ความหมายของการบริหารกิจการนักเรียนว่า หมายถึงการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ในห้องเรียนไม่ว่า กิจกรรมนั้นจะทำในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน นับตั้งแต่ นักเรียนเข้าเข้ามาเรียนในโรงเรียนจนกระทั่ง ออกจากโรงเรียนไป เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ ได้กำหนดงานกิจการนักเรียนไว้ 4 อย่าง คือ การกิจด้าน สวัสดิการ ด้านการควบคุม ด้านกิจกรรม ด้านการสอน(เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์,2536:137)

งานกิจการนักเรียนมีขอบข่ายงาน3ประเภท คือ

- 1.งานปกครองและวินัย
2. งานจัดบริการต่าง ๆ ได้แก่การแนะแนว ทุนการศึกษา สุขภาพอนามัย อาหาร กลางวัน ความปลอดภัย นันทนาการ การสื่อสารคมนาคม และสหกรณ์ร้านค้า

3.การจัดกิจกรรมนักเรียน ได้แก่บรรดากิจกรรมประกอบหรือเสริมหลักสูตรทั้งหลายที่ จัดขึ้นในโรงเรียน โดยนักเรียนสมัครใจเข้าร่วมดำเนินการเอง ทั้งในและนอกโรงเรียน โดยความเห็นชอบและสนับสนุนของทางโรงเรียน

งานบริหารกิจการนักเรียนจึง หมายถึง การปกครองนักเรียนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการแนะแนว ความปลอดภัย การ นันทนาการ และการให้บริการทางการศึกษาในด้านต่าง ๆ ทั้งในและนอกโรงเรียนให้นักเรียน รวมถึงการพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ของนักเรียน

5.งานอาคารสถานที่

งานอาคารสถานที่ เป็นการบริการด้านการใช้สถานที่ต่าง ๆ ภายในโรงเรียน ซึ่งผู้บริหาร จะต้องจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ ดำเนินงานด้านอาคารสถานที่ร่วมกับบุคลากรในโรงเรียนให้บรรลุ เป้าหมายตามที่กำหนดไว้ การบริหารสถานที่ ถ้าบริหารได้ดี สถานที่เหมาะสม การใช้อาคารและ ตกแต่งอาคารเอื้อให้อำนวยต่อการเรียนการสอนแล้วย่อมทำให้การบริหารงานด้านอื่น ๆ ดีไปด้วย

สมคิด บางโม ได้กล่าวว่า สถานที่ตั้งของอาคารเรียน หอเรียน อาคารประกอบ การ ดูแลบำรุงรักษา และการปรับปรุงอาคารสถานที่ การบริหารอาคารสถานที่ การวางแผนการใช้อาคาร ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การสร้างและจัดหาอาคารเพิ่มเติม เป็นคณะกรรมการ การควบคุมการก่อสร้างอาคารให้ความรู้เรื่องการใช้อาคารสถานที่ แต่งตั้งเวรยามในการควบคุมดูแล อาคารสถานที่ ประดับตกแต่งบริเวณโรงเรียนให้ดูสะอาด มีบรรยากาศดี ดูแลความสะอาดเรียบร้อย ของอาคารสถานที่ ประเมินผลการใช้อาคารสถานที่ สรุปปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น และหา ข้อเสนอแนะพร้อมแนวทางแก้ไขหน้าที่ของฝ่ายบริหารอาคารสถานที่ประกอบด้วย

- 1.การจัดสร้างอาคารสถานที่
- 2.การใช้อาคารสถานที่
- 3.การบำรุงรักษาอาคารสถานที่
- 4.การควบคุมดูแลอาคารสถานที่
- 5.การประเมินผลการใช้อาคารสถานที่

กล่าวได้ว่าการจัดอาคารสถานที่ เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ ได้แก่การพิจารณาสถานที่ตั้งที่เหมาะสมกับอาคารเรียน อาคารประกอบ หอเรียน สอดคล้องกับ สภาพความต้องการใช้ตลอดจนการดูแลบำรุงรักษา ปรับปรุงให้สามารถใช้งานได้สม่ำเสมอ รวมทั้ง การดูแลให้สาธารณูปโภคใช้งานได้ดีตลอดมา

- งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนชุมชน เป็นการสร้างและรักษาเกียรติประวัติของ โรงเรียน การให้บริการทางการศึกษาแก่ชุมชน เช่น กีฬา นันทนาการ วิชาการ สถานที่ การสร้าง ทัศนคติที่ดี และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ชุมชนและหน่วยงานอื่น

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จัดว่าเป็นสิ่ง สำคัญในการบริหารการศึกษา เพราะ โรงเรียนจะต้องระดมทรัพยากรจากชุมชนมาช่วยในการพัฒนา โรงเรียน ทั้งอุปกรณ์ เครื่องมือ อาคารเรียน ตลอดจนการสนับสนุนด้านการเงิน การใช้แหล่ง วิทยากร สถานประกอบการต่างๆ ในชุมชนจึงมีความจำเป็น ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน กับชุมชนด้วยเหตุผลที่ว่าโรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้แก่ชุมชน เป็นแหล่งถ่ายทอด วัฒนธรรม เป็นแหล่งรวมของศาสตร์ต่าง ๆ ที่จะให้ความรู้ เพื่อพัฒนาชุมชน เป็นศูนย์รวมของชุมชนใน การให้บริการอาคาร บริเวณประกอบพิธีต่าง ๆ ของโรงเรียนและชุมชน มีเป้าหมาย สร้างความสันติสุข ร่วมกัน คือสร้างคนให้เป็นคนดีของสังคม

หลักการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ต้องดำเนินการอย่างจริงจัง บริสุทธิ์ใจ รอบคอบ ตรงไปตรงมา เชื่อถือได้ เป็นภารกิจที่ต้องกระทำต่อเนื่อง ครอบคลุมทุกด้าน เป็นงานสร้างสรรค์ ส่งเสริมภาพพจน์ของโรงเรียน ควรติดต่อสื่อสารสองทาง โดยคำนึงถึงความ ต้องการและพัฒนาการของชุมชน ดำเนินงานในวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึง หมายถึง การบริหาร การจัดการให้บริการ และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน ด้วยการสัมพันธ์สร้าง ภาพพจน์ที่ดี โดยส่งเสริมการจัดตั้งชมรม หรือสมาคม เพื่อระดมทรัพยากรมาช่วยสนับสนุนการ บริหาร จัดการศึกษาของโรงเรียนให้บรรลุ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายร่วมกันของโรงเรียนกับชุมชน

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการบริหารอย่างมาก เพราะ สถานศึกษาเป็นระบบ ของระบบการศึกษาและระบบสังคม ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้ที่ทำ หน้าที่เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน ซึ่งจะประกอบด้วยผู้อำนวยการ และรองผู้อำนวยการ หรือผู้ช่วย ผู้อำนวยการสถานศึกษา เป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปว่าการเป็นผู้บริหารสถานศึกษาเป็นงานที่ ยากลำบาก เป็นงานที่สำคัญและท้าทายความสามารถของ บุคคล ผู้ที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จึง จำเป็นต้องรู้ ต้องตระหนัก และมีความรู้ความสามารถอย่างดีใน บทบาทภาระหน้าที่ และความ รับผิดชอบของงานในตำแหน่งนี้ ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องเข้าใจพลังทางสังคมต่าง ๆ ที่มีบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนอีกด้วย ความพยายามที่จะรวบรวมเอาความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และมโน ทัศน์ในเรื่องบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้บริหารสถานศึกษา สรุปได้เป็น บทบาทหลัก 6 ประการคือ

- 1.เป็นผู้จัดการของโรงเรียน
- 2.เป็นผู้นำทางการสอน
- 3.เป็นผู้มีวินัยที่ผู้ใต้บังคับบัญชาและนักเรียนจะถือเอาเป็นแบบอย่างได้
- 4.เป็นผู้อำนวยการประโยชน์ให้เกิดมนุษย์สัมพันธ์อันพึงประสงค์ในโรงเรียน
- 5.เป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
- 6.เป็นคนกลางไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งต่าง ๆ

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา ได้กำหนดมาตรฐานผู้บริหารการศึกษาของคุรุสภา พ.ศ. 2540ซึ่งได้ กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติงานในหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาไว้12ประการ คือ

1. ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษา
 2. ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนาของบุคลากร
 ผู้เรียน และชุมชน

3. มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ
4. พัฒนาแผนงานขององค์กรให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
5. พัฒนาและใช้นวัตกรรมการบริหารจนเกิดผลงานที่มีคุณภาพสูงขึ้นเป็นลำดับ
6. ปฏิบัติงานขององค์กรโดยเน้นผลถาวร
7. รายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ
8. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
9. ร่วมมือกับชุมชน และหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์
10. แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา
11. เป็นผู้นำ และสร้างผู้นำ
12. สร้างโอกาสในการพัฒนาได้ทุกสถานการณ์

สถานศึกษาได้แก่ ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ หรือครูใหญ่ มีบทบาทสำคัญถึง 17 บทบาทคือ

1. เป็นผู้กำหนดทิศทาง (direction Setting) หมายถึง ผู้บริหารต้องเป็นผู้กำหนด วางแผน นโยบายและทิศทางในการดำเนินงานของสถานศึกษาเพื่อให้ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้
2. ความเป็นผู้นำหรือกระตุ้นความเป็นผู้นำ (Leader Catalyst) หมายถึง ผู้บริหาร จะต้องเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและสถานศึกษา และเป็นผู้โน้มน้าวให้บุคลากร ที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชา มีแนวโน้มตามได้
3. เป็นนักวางแผน(Planner)หมายถึง ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่รู้จักการวางแผนทั้งระยะ สั้นและระยะยาว ซึ่งแล้วแต่กิจการด้านต่าง ๆ ว่าควรจะวางแผนอย่างไร และต้องร่วมมือกับบุคลากร ทุกฝ่ายภายในสถานศึกษานั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี
4. เป็นผู้ตัดสินใจ(Decision Maker)ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดโครงสร้างการบริหาร และตัดสินใจในการทำกิจการงานต่าง ๆ ในสถานศึกษา
5. เป็นนักจัดองค์การ (Organizer)ผู้บริหารจะเป็นผู้กำหนดโครงสร้างการบริหารงาน ต่าง ๆ ในสถานศึกษา
6. เป็นผู้จัดการเปลี่ยนแปลง(Change Manager) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำและรู้จัก การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษา สถานศึกษาให้ดีขึ้น และรู้จักโน้มน้าวจิตใจของ บุคลากรภายในสถานศึกษาให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่ด้นั้นด้วย
7. เป็นผู้ประสานงาน (Co - Ordinator)ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ประสานงานที่ดีทั้ง ภายในสถานศึกษาของตนเองและประสานงานต่าง ๆ กับสถานศึกษาและองค์กรอื่น ๆ ด้วย

8. เป็นผู้สื่อสาร (Communication) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่บุคลากรทั้งภายใน สถานศึกษา และภายนอกสถานศึกษาสามารถที่จะติดต่อสื่อสารได้โดยไม่แบ่งระดับหรือชนชั้น

9. เป็นผู้แก้ความขัดแย้ง (Conflict Manager) ผู้บริหารต้องเป็นผู้คอยแก้ปัญหา เมื่อบุคลากรภายในสถานศึกษาเกิดความขัดแย้ง หรือต่างสถาบันที่เกิดความขัดแย้งกัน

10. เป็นผู้แก้ปัญหา (Problem Manager) ผู้บริหารจะต้องรู้จักและคอยแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นธรรม เมื่อเกิดการขัดแย้งไม่ว่าทั้งภายในสถานศึกษาของตน หรือต่างสถานศึกษาก็ตาม

11. เป็นผู้จัดระบบงาน (Systems Manager) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำในการจัด ระบบงาน และรู้จักพัฒนาสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

12. เป็นผู้บริหารการเรียนการสอน (Instructional Manager) ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำ ทางด้าน วิชาการ โดยเฉพาะการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรหรือวิชาชีพต่าง ๆ ที่จะทำการเรียน การสอนที่ทางหน่วยงาน กำหนดขึ้นมาใหม่เป็นอย่างดี และจะต้องเรียนรู้การจัดการเรียนการสอน และบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา

13. เป็นผู้บริหารบุคคล (Personal Manager) ผู้บริหารจะต้องรู้จักเลือก สรรหา บุคลากรให้ เหมาะสมกับงาน รู้จักรักษาและพัฒนาบุคลากรมาใช้ในการเกิดประโยชน์ และทำให้เกิด ประสิทธิภาพอย่างสูง รู้ จักเทคนิควิธีการใช้ที่ดี

14. เป็นผู้บริหารทรัพยากร (Resource Manager) ผู้บริหารต้องรู้จักนำเอาทรัพยากร ทั้ง ทรัพยากรสิ่งของของบุคคล มาใช้ให้เกิดประโยชน์ และทำให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูง และรู้จักใช้ เทคนิควิธีการ ใช้ที่ดี

15. เป็นผู้ประเมิน (Appraiser) ผู้บริหารต้องมีการประเมินผลของการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ได้ กระทำไปแล้ว เพื่อจะได้รู้ว่าสิ่งที่ดำเนินไปแล้วนั้นดีหรือไม่ จะได้ดำเนินการต่อไปถ้าเกิดผลดี และ เปลี่ยนแปลง วิธีการถ้าการดำเนินการนั้นผิดพลาด

16. เป็นประธานในพิธี (Ceremonial Head) ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำทางด้านการจัด งาน และพิธีต่าง ๆ ทั้งในสถานศึกษาของตนเองและนอกสถานศึกษา เมื่อได้รับเชิญมาเป็นพิธีกร

17. เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Public Relater) ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำและมี ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก รู้จักการประชาสัมพันธ์การติดต่อ ประสานงาน และรู้จักการให้บริการแกหน่วยงานต่าง ๆ ที่ต้องการ

จากบทบาทภาระหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาดังกล่าว ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้ ความพยายามที่จะ ทำให้ตนมีสมรรถนะในแต่ละบทบาทอย่างแท้จริง เพื่อจะได้ปฏิบัติงานในหน้าที่ ตามบทบาทได้อย่างมีผลดี ในสถานการณ์ต่าง ๆ 3.สติปัญญา 4 ในวิปัสสนาภาวนา เพื่อพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ความหมายสติปญ ฐาน 4 เป็นหลักการปฏิบัติที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในมหาสติปัญญาสูตร และมี ปรากฏในวิธีการปฏิบัติที่ ปรากฏในพระสูตรอื่นๆ เช่น ขนวนสกุสูตร กุณฑลิสสูตร มาณ วปัญหานิทเทศ แต่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดง โดยละเอียดมีปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกมี ความหมายดังนี้ พระพุทธองค์ตรัสอธิบายถึงความสำคัญของสติปญ ฐานนี้ว่า เป็นเหมือนหนทางเส้น เดียวที่พระพุทธเจ้าและเหล่าพระอริยสาวกทั้งหลายดำเนินไปสู่ความพ้นทุกข์ ดุจประโยคว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว

สำหรับวัตถุประสงค์ของการเจริญสติปัฏฐานนี้มี 5 ประการ คือ

ประการที่ 1 เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์

ประการที่ 2 เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ

ประการที่ 3 เพื่อดับทุกข์และโทมนัส

ประการที่ 4 เพื่อบรรลุอายุธรรม

ประการที่ 5 เพื่อให้แจ้งนิพพาน

ทรงเน้นว่า ไม่มีทางอื่นนอกจากทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ”

คำว่า สติปัฏฐาน หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติมีสติเป็นประธาน ซึ่งมีธรรมใดเป็นหัวหน้า คือ เป็นประธานในสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย แล้วตั้งอยู่ในอารมณ์ทั้งหลาย มี กาย เป็นต้น สภาวะที่ตั้งของสติ อันเป็นไปในอารมณ์ของสติ 4 ประเภทอันได้แก่ กองรูป เวทนา รูป จิต และสภาวะธรรมเป็นสภาวะที่พึงตั้งไว้ด้วยสติ การล่วงความยินดียินร้าย หรือสติที่เข้าไปตั้งไว้หรือตั้งมั่น(พระโสภณมหาเถระ 2549:24) ธรรมเครื่องระลึกที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง หมายถึง สติที่เข้าไปตั้งไว้อย่าง มั่น(พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ,2544:130) ความหมายของสติปัฏฐานที่แสดงมานี้ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจการทำหน้าที่ของสติปัฏฐานที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนในการเป็นกำหนดระลึกรู้ในการเจริญสติที่เป็นไปทั้งสมถและวิปัสสนาภาวนา

3.1 การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในพระไตรปิฎก การเจริญวิปัสสนาภาวนาที่เป็นไปในกายานุปัสสนาสติปัฏฐานที่พระพุทธองค์ได้ทรง ตรัสสอนวิธีการเจริญสติแก่ภิกษุและพุทธบริษัทที่ต้องระลึกรู้ให้เท่าทันในอาการของกายไวดังนี้

1.กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในการปฏิบัติกายานุปัสสนาสติปัฏฐานได้แสดงการปฏิบัติที่มีสติเป็นไปในกายที่เป็นไปในหมวดของอิริยาบถทั้ง 4 ประการ คือ การเดิน การยืน การนั่ง และการนอน ก็รู้ให้มีสติ เข้าไปกำหนดรู้ในอาการของอิริยาบถนั้นตามความเป็นจริง เมื่อรู้เท่าทันในอิริยาบถที่ปรากฏเป็นปัจจุบันขณะ ความยึดถือความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ก็เกิดขึ้นไม่ได้ ปัญญาที่รู้แจ้ง

ในส่วนของการเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ที่เชื่อมโยงไปถึงกายในส่วนของ อิริยาบถทั้ง 4 ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการปฏิบัติที่เป็นไปในหมวดของอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง และนอน อันจะทำให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าใจในการปฏิบัติได้ถูกต้อง

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

การกำหนดรู้เวทนาที่ต้องอาศัยความเพียรและกำลังใจของผู้ปฏิบัติที่เข้มแข็งเป็นอันมาก เพราะสภาวะของเวทนานั้น โดยส่วนมากผู้ปฏิบัติวิปัสสนาทั้งใหม่และเก่า ถ้าไม่สามารถตามรู้เท่าทัน อาการของเวทนาแล้วความเชื่อตรงกับการปฏิบัติก็จะอ่อนกำลัง เพราะมองว่าเวทนาเป็นตัวปัญหาที่ เข้า ำ มา รบกวนจิตใจอยู่ตลอดเวลาที่กำหนดรู้ที่เป็นไปในอิริยาบถน้อยใหญ่อยู่เนื่อง ความเป็นศัตรูก็จะ เกิด ขึ้น กับ ทุกขเวทนาเมื่อรับรู้อยู่

ส่วนสุขเวทนาเมื่อเกิดขึ้นความพอใจยินดีก็จะเล่นเข้ามาเป็นพวกพ้องเจ้าของมิตรสหายที่ เข้าใจกันดี แต่ไม่อยู่นานวันก็จากไปเพราะความเกิดดับเนื่องๆ ส่วนอุเบกขานั้นก็ไม่แสดงตัวออกมาชัดเจนในขณะที่กำหนดรู้

ถ้าไม่เท่าทันก็มองไม่ออกกลายเป็นไม่ใส่ใจปล่อยไปเฉย ๆ ทำให้ขาดการ กำหนดรู้เท่าทันปัจจุบันขณะที่เกิดขึ้นอยู่ว่า ธรรมวินัยนี้ หรือในพระศาสนา นี้ เมื่อเสวยสุขเวทนา ย่อมรู้ชัดว่าเสวยสุขเวทนาอยู่ เมื่อเสวยทุกขเวทนา ย่อมรู้ชัดว่าเสวยทุกขเวทนาอยู่ เมื่อเสวยอุเบกขาเวทนา ย่อมรู้ชัดว่าเสวยอุเบกขาเวทนาอยู่”

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

การกำหนดรู้อาการของจิตที่มีธรรมชาติรับรู้อารมณ์ การใส่ใจในอารมณ์เหล่านั้นด้วยการกำหนดรู้เท่าทันอาการของจิต ความเป็นไปที่คุ้นเคยในการรับอารมณ์ที่ไม่ขาดการกำหนดรู้ด้วยโยนิโสมนสิการทำให้เกิดความนึก คิด ถือเอาเป็นเจ้าของในขณะรับรู้ทางทวารทั้งที่เปรี๊ยะรับอารมณ์นั้นเข้ามาอย่างเท่าทันด้วยการกำหนดรู้ด้วยสติที่เป็นไปในการรับรู้จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาเห็นความจริงที่เกิดกับจิตก็สามารถเข้าใจในการละความยินดีในโลกได้ ดังมีการแสดงการกำหนดรู้อาการของจิตด้วยสติไว้ดังนี้

สติตั้งมั่นพิจารณาเนือง ๆ ซึ่งจิต คือ วิญญาณขันธ์ มี 16 ประการ ได้แก่

1. จิตมีราคะเกิดขึ้น ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตมีราคะ
2. จิตปราศจากราคะ ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตปราศจากราคะ
3. จิตมีโทสะเกิดขึ้น ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตมีโทสะ
4. จิตปราศจากโทสะให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่าจิตปราศจากโทสะ
5. จิตมีโมหะเกิดขึ้น ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตมีโมหะ
6. จิตปราศจากโมหะให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่าจิตปราศจากโมหะ
7. จิตหดหู่และท้อถอย ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตหดหู่ และท้อถอย
8. จิตฟุ้งซ่าน ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตฟุ้งซ่าน
9. จิตเป็นมหัคคตะ ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตเป็นมหัคคตะ
10. จิตไม่เป็นมหัคคตะ ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตไม่เป็น มหัคคตะ
11. จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า (สอฺตตรจิต) ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า
12. จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า (อนฺตตรจิต) ให้เอาสติตามกำหนดรู้ ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า
13. จิตสงบแล้ว (สมาหิตจิต) ให้เอาสติตามกำหนดรู้ ว่าจิตสงบ
14. จิตไม่สงบ (อสมาหิตจิต) ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่าจิตไม่สงบ
15. จิตพ้นจากกิเลสแล้ว (วิมุตตจิต) ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตพ้นจากกิเลส
16. จิตไม่พ้นจากกิเลส (อวิมุตตจิต) ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตไม่พ้นจากกิเลส

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

การมีสติเข้าไปกำหนดรู้สภาวะธรรมเหล่านี้ อย่างสติตั้งมั่นพิจารณาเนือง ๆ ซึ่งธรรม 5 หมวด คือ นิพพาน 5 ขันธ์ 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 อริยสัจ 4 พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ นิเวศน์ 5 ประการอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

บทสรุป

ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ในการปกครองดูแลผู้บริหารฝ่ายต่างๆ และครูนักเรียนด้วยการยึดหลักวิปัสสนาภาวนาเพื่อพัฒนาจิต ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำมาปรับใช้ได้กับการดำรงชีวิต และการทำงานในปัจจุบัน และสามารถนำมาบูรณาการใช้กับผู้บริหารสถานศึกษา ที่ต้องเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำ คือ มีความสามารถในการนำพาสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ มีความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องหลักพัฒนาจิตที่ฝึกฝนดีแล้ว

เมื่อมนุษย์อยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติชีวิตและการกระทำของมนุษย์ก็ย่อมเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้นเพราะฉะนั้นมนุษย์ทำอะไรขึ้นมาก็มีผลในระบบเหตุปัจจัยนี้กระทบต่อสิ่งภายนอกบ้างกระทบตัวเองบ้างและในทำนองเดียวกันสิ่งที่เกิดขึ้นภายนอกก็มีผลกระทบต่อดวงมนุษย์ด้วยคือทั้งในมุมนิยามและปฏิบัติของตัวเองทำไปก็กระทบสิ่งอื่นสิ่งอื่นเป็นอย่างไรก็มากระทบตัวเองข้อสำคัญคือมองไปให้ครบตลอดทั่วระบบความสัมพันธ์นี้ว่าชีวิตและกิจกรรมการกระทำของตนเองทั้งเป็นไปตามระบบเหตุปัจจัยแล้วทำให้เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วยพระพุทธศาสนาตั้งจุดหมายสูงสุดไว้ที่การบรรลุนิพพานซึ่งจัดว่าเป็นจุดหมายที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงได้ด้วย “การพัฒนา” ซึ่งในพระพุทธศาสนาใช้คำว่า “ภาวนา” แปลว่าการทำให้มีทำให้เป็นและการบรรลุนิพพานมีความสัมพันธ์กับบุคคลและแง่อื่นในจิตใจต่างๆ ในการบรรลุนิพพาน

หลักสติปัฏฐาน 4 ในวิปัสสนาภาวนา จะมีความสำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา นำไปฝึกฝนปฏิบัติให้เกิดผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะจากปัญหาทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ ทำให้ผู้นำขององค์กรต่างๆ ต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกองค์กร ปัจจุบันเรารับอิทธิพลในแนวความคิดด้านการบริหารจากโลกตะวันตกมามากขึ้น ทำให้เรามักจะละเลยการนำหลักธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการนำองค์กรของเรา แต่จริงๆ แล้ว ผู้เขียนเชื่อว่าการนำหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการบริหารองค์กร หรือสถานศึกษานั้น น่าจะเหมาะกับบริบทของประเทศไทยมากกว่าการนำหลักของตะวันตกมาใช้แต่เพียงอย่างเดียว

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา วิลาวรรณ.(2539).การปฏิบัติงานของผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายธุรการ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรุณยุพา วิโนทพรรษ์.(2542).ศึกษาการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี.วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต).(2549). พุทธวิธีในการบริหาร.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิโรจน์ สารรัตนะ.(2545). การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นการศึกษา.กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ.
- พนัส หันนาคินทร์.(2542).ประสบการณ์ในงานบริหารบุคลากร.กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมพงษ์ เกษมสิน.(2542).การบริหาร.กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์.
- จุลพล สวัสดิยากร.(2542). หลักการบริหารและมนุษยสัมพันธ์.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวรรณภูมิ.
- วรุณยุพา วิโนทพรรษ์.(2542).ศึกษาการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี.วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธณิศวรร จิตขวัญ.(2542).ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี.วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พิสุทธิ จันทรเนตร.(2547).การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสกลนครจำแนกตามขนาดโรงเรียน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ภิญโญ สาร.(2519).หลักการบริหารการศึกษา,พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช.
- รุ่งทิวา จักรกร.(2528).การบริหารโรงเรียน.กรุงเทพมหานคร.
- สมคิด บางโม.(2544).การบริหารการศึกษา.พิมพ์ ครั้งที่4.กรุงเทพมหานคร:สถาบันราชภัฏพระนคร.
- เมธี ปล้นนันท.(2525).การบริหารการศึกษา.พิมพ์ครั้งที่5.กรุงเทพมหานคร:เมธีทิปส.
- พนัส หันนาคินทร์.(2546).หลักการบริหารโรงเรียน.กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- นพพงษ์ บุญจิตรดุลย.(2540).กาวเขาสู่ผู้บริหารการศึกษา.กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์.
- นิพนธ ถินาวงศ.(2543).หลักการบริหารการศึกษา.พิมพ์ครั้งที่2.พิษณุโลก:ตระกูลไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.(2545).มาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก:ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน,พิมพ์ครั้งที่5,(กรุงเทพมหานคร:สำนักงานรับรอง มาตรฐานและประเมิน คุณภาพการศึกษา.
- สมคิด บางโม.(2544).การบริหารการศึกษา.พิมพ์ครั้งที่4.กรุงเทพมหานคร:สถาบันราชภัฏพระนคร.

เสริมศักดิ์ วิชาลาภณ.(2536).การวิจัยการบริหารการศึกษา.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิ
ราช.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.(2540).เกณฑ์มาตรฐานผู้บริหารสถานศึกษา.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ คุรุ
สภาลาดพร้าว.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.(2540).เกณฑ์มาตรฐานผู้บริหารสถานศึกษา.กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ คุรุสภา
ลาดพร้าว.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ).(2549). มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน.แปลโดยพระคันธสา รากิ
วงศ์.กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์.

พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ.(2544).ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉทที่ 3 และปริจเฉทที่ 7.กรุงเทพมหานคร :
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ.

Good, Center V.(1973).Dictionary of Education, (New York : McGraw – Hill.

Campbell.(1980). Ronald F. et al, Introduction to Education Administration 5th ed. Boston.